MARIUS I. OROS

DESPRE CARACTERUL MOTIVAT AL TOPONIMELOR

În cercetarea toponimiei, oricât de variate ar fi scopul şi metodele, este analizat, explicit sau implicit, raportul dintre toponim ca nume şi obiectul geografic numit. Această relaţie este determinată de însăşi esenţa, intimitatea procesului de denominare. Studiul etimologic al toponimelor urmăreşte, aproape în exclusivitate, acest raport.

Complexitatea şi deosebita varietate a toponimelor unui areal geografic oferă o multitudine de relaţii dintre nume şi locul numit. Dacă în cazul unor toponime vechi, formate de la apelative dintr-o limbă de mult dispărută, această relaţie este mai greu sau imposibil de studiat (stabilit), numele devenind simple etichete ce diferenţiază obiectul geografic numit, în cazul altora, mai noi, această legătură este uşor de stabilit. Poate fi, de multe ori, urmărită intimitatea procesului de denominare (botezare).

Doar o parte determinată de cuvinte din lexicul comun constituie potenţiale nume. Pot deveni toponime cuvintele care caracterizează într-un fel sau altul obiectul geografic numit.

Motivaţia, în procesul de denominare, poate să fie foarte diferită. Majoritatea numelor nu sunt simple etichete de identificare şi diferenţiere, ci şi modalităţi foarte concentrate de caracterizare a obiectului geografic numit. Astfel, de exemplu, în cazul numelor de ape de la noi, apelative care au stat la baza acestor nume caracterizează, definesc cursurile respective de ape.

Numeroase sunt hidronimele formate de la apelative ce indică **culoarea**:

Bela Reca, afluent al Cernei din Banat, < sb. *bela* „albă” + *reka* „râu”; *Cerna* < sl. *černa* „neagră”; *Cerniţa*, derivat cu sufixul *-ic-* de la *černa*; *Crasna* < sl. *krasna* „frumoasă”; cf. rus. *Красная Армия* „Armata Roşie”, *Красная Шапочка* „Scufiţa Roşie”; *Crişul Alb, Crişul Negru, Galbenu, Lacul Negru, Neagra, Negru, Râul Alb, Roşia, Roşu, Valea Albă, Valea Neagră, Valea Roşie, Zlata* (probabil din radicalul slav *zlato,* „aur”, *zlatni* „auriu”), *Zlatina, Zlaşti*. Analizând hidronimul *Zlaşti*, Emil Petrovici arată că

> „[...] este numele unor cursuri de apă, afluenţi ai Cernei (din jud. Hunedoara) şi ai Jiului, şi de localităţi din judeţele Hunedoara şi Gorj. [...] Localitatea *Zlaşti* din jud. Hunedoara este atestată la anul 1362 sub forma maghiară *Zlasd*, devenită mai târziu *Zalasd.* La baza hidronimelor acestora stă adjectival posesiv **zlaštĭ,* format din numele de persoană *Zlat(e), Zlati* cu sufixul -j-”[1],

[1] Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*. Volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Kelemen, I. Mării, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1970, p. 181.

BDD-V671 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:58:29 UTC)

adăugând că numele de persoană *Zlate* a fost obişnuit prin regiunile amintite. Credem că hidronimele *Zlata* şi *Zlatina* pot fi mai uşor derivate de la apelative decât de la un nume de persoană. În aceeaşi categorie, ca motivaţie, se includ hidronimele *Galbena*, afluent al Jiului, şi *Galben*, afluent al Gilortului.

Numeroase hidronime de pe teritoriul României constituie nume perechi. Majoritatea lor sunt în acelaşi areal geografic, la distanţe mici unul de altul. În Transilvania, de exemplu, doi afluenţi ai râului Crasna din bazinul Someşului au numele *Cerna*, de origine slavă, şi *Valea Neagră*; aceeaşi situaţie o întâlnim la trei afluenţi ai Arieşului, *Neagra*, *Cerna* şi *Cerniţa*; doi afluenţi ai Oltului: *Valea Neagră* şi *Cormoş*. *Cormoş* are la bază un adjectiv maghiar derivat cu sufixul *-s-* din apelativul *kor(o)m* „funingine”. Aceste perechi, diferite ca origine, se datorează realităţii materiale identice pe care au avut-o în vedere cei care le-au botezat. În cadrul hidronimelor *Cerna* şi *Neagra*, aparenta culoare neagră a apei este dată, în general, de albia de granit. Apelativul *roşu* (mai puţin probabil numele de persoană *Roşu*) apare în hidronimele *Roşia*, afluent al Dornei cu o lungime de 17 km, *Roşia*, afluent al Bahluiului – 12 km, şi *Roşu*, afluent al Uzului – 20 km, iar *krasna* în *Crasna*, afluent al Siretului – 61 km, *Crasna*, afluent al Buzăului, şi *Crasna*, afluent al Someşului, 121 km lungime.

O altă pereche, mult mai interesantă, e constituită din hidronimele opoziţii: *Crişul Alb* şi *Crişul Negru*, *Valea Albă* şi *Valea Neagră*, doi afluenţi ai Barcăului, *Cerna* şi *Bela Reca* din Banat, *Cernişoara* şi *Valea Albă*, afluenţi ai Argeşului. Tot în bazinul Argeşului întâlnim pârâiele *Alb* şi *Neagra*; în judeţul Neamţ, în bazinul Ialomiţei, două pâraie poartă numele de *Valea Albă* şi *Valea Neagră*. În cazul numelor de tipul *Alb* sau *Neagra*, fie că la origine sunt nume de persoane, fie că iniţial au fost nume compuse: *Râul Alb*, *Valea Neagră*. În numeroase cazuri, se pot explica ambele nume din opoziţia binară ori realitatea materială, iar în altele, pornind de la faptul că apa este incoloră, e uşor, prin opoziţie, să i se atribuie determinantul *alb(ă)*. În cazuri ca *Crişul Alb* şi *Crişul Negru*, numele primului e dat de realitatea materială ce a stat la baza determinantului *alb*, şi anume fundul calcaros al albiei superioare a râului.

Un hidronim deosebit de interesant îl reprezintă *Lacul Roşu*. Numele se datorează fundului şi malurilor roşcate date de minereul de fier din sol. Aparenta culoare *roşie* a apei lacului a născut legenda potrivit căreia aici s-ar fi înecat o fecioară, iar sângele ei a înroşit apa lacului. Numele maghiar al lacului este *Gyilkos Tó* „lacul ucigaş”. Este de reţinut faptul că, în timp ce numele românesc este anterior legendei, numele maghiar este dat de legenda însăşi.

Proprietăţile apei au stat la baza următoarelor hidronime: *Pârâul Cald*, *Pârâul Rece*, *Recea*, *Someşu Cald*, *Someşu Rece*, *Sărata*, *Slatina* (< rom. *slatina* „izvor de apă (minerală) sărată. Teren mlăştinos şi sărat”), *Solona* şi *Soloneţ* (adaptare fonetică a numelui ucrainean *Солонъцъ* < ucr. *солоний* „sărat” + suf. *-ецьъ*), *Slănic*[2]

[2] „La baza acestor toponime [= *Solona*, *Soloneţ* şi *Slănic*] stă substantivul slav comun **solĭ* „sare” sau mai précis adjectivul **solnŭ* „sărat” care poate fi substantivat fie cu sufixul *-ikŭ* (**solnikŭ*), fie cu sufixul *-ĭcĭ*” (**solnĭcĭ*), având sensul de „săratul” (râul sau pârâul sărat)” (E. Petrovici, *op. cit.* p. 165).

BDD-V671 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:58:29 UTC)

(mai multe nume de localităţi şi hidronime), *Studena* (pârâu în Banat, afluent al râului Bela Reka), *Studineţ* (afluent de stânga al râului Tutova din bazinul Siretului; la baza ultimelor două hidronime stă apelativul slav *studenŭ* „rece”; cf. şi ucr. *studenec*, v.bg. *studenĭcĭ*, bg. *studenec*, sb. *studenac*), *Topla* (afluent al râului Bega < sl. *topli(a)* „cald(ă)”), *Topliţa* (numele mai multor râuri, < rom. *topliţă* „izvor, pârâiaş cu apă caldă; ochi de apă stătătoare, băltoacă”), *Puturoasa* (afluent al Jiului), *Puturosu* (afluenţi ai Mureşului şi Argeşului; s-au format de la un adjectiv ce indică mirosul neplăcut al acestor ape sulfuroase etc.), *Valea Caldă*, *Valea Rece*. Numeroase râuri, mai ales în zona de câmpie, au la bază adjectival *tulbure*; cf. *Tulbure*, afluent al Milcovului.

Opoziţiile sunt prezente şi în cazul acestor hidronime: *Someşu Cald – Someşu Rece, Valea Caldă – Valea Rece, Topla – Studena, Studinec.*

Viteza curentului a dat nume la numeroase nume de râuri. Pe întreg teritoriul României, cu precădere în zona de munte şi de deal, întâlnim hidronime ca: *Bârzava* < sl. *Byrzŭ* „repede, iute”, *Bistra*, *Bistriţa* < sl. **Bistrica* < adj. *bystrŭ* “repede, limpede”, *Bistricioara*, derivat românesc cu sufix de origine latină de la *Bistra*, *Repedea*, *Repejoara*, *Sebeş* < magh. *szebeş* „iute, repede”.

Caracteristicile albiei sunt cuprinse în numele următoarelor râuri: *Crişul*, *Pietros*, *Pietriş Coves* < magh. *kőves* „pietros”, *Nisipoasa*, *Peşteana* („de la v.sl. *pěsŭkŭ* e derivat adjectivul v.sl. *pěsŭčanŭ* (*ě* îl palatalizează pe *k* şi-l schimbă în *č*, devenind el însuşi *a*) «cu nisip, nisipos», forma feminină *pěsŭčana*, devenită – după amuţirea ierului (*ŭ*) neintens – *pěsčana*, apoi *pěšt'ana* (s*č* > *šč* > *št*), de unde numele mai multor văi de pe teritoriul ţării noastre *Peşteana*, adică «(valea) nisipoasă, nisipoasa»”; *ibidem*, p. 160), *Peşteniţa*.

Din numeroasele aspecte reprezentate de apelativele care au stat la baza hidronimelor de la noi, ne-am oprit doar la unele, întrucât ele ni se par cele mai interesante, ca motivaţie, etimologie şi structură, şi, totodată, sunt cele mai numeroase şi reprezentative.

SUR LA MOTIVATION DES TOPONYMES
(*Résumé*)

Les toponymes ne sont pas des créations situées sous le signe du hasard. Ils reflètent une très complexe relation entre le sujet qui dénomme et l’objet nommé. Dans un grand nombre de cas, ce lien est transparent, respectant la relation établie entre les deux facteurs.

Cuvinte-cheie: *toponim, hidronim, apelativ, opoziţie, etimologie*.
Keywords: *toponyme, hidronyme, nom commun, opposition, etymologie*.

Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

BDD-V671 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:58:29 UTC)